

SHEKSPIR YASHAGAN MUHIT HAMDA UNING HAYOT VA IJOD YO'LI

Mirzayeva Dilshoda Ikromjonovna

Phd, Farg'ona Davlat universiteti ingliz tili kafedrasi mudiri.

Maxamadjonova Shodiya Rustamjon qizi

Farg'ona Davlat universiteti lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi

21-07-guruh magistranti

E-mail: makhamadjonovashodiya98@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk ingliz dramaturgi Uilyam Shekspir yashagan muhitni o'rganish bilan birgalikda uning hayoti va ijodi haqida ma'lumotlar beriladi. Adib yashagan davrda ijod uchun muhit qanday ekanligi, bu uning ijodida qanday o'zgarish va yo'qotishlarga sabab bo'lgani tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Angliya, Uyg'onish davri, Yunon va Rim madaniyati, teatr, sahna, dramaturgiya, komediya, pyesa.

Yevropa davlatlarida Uyg'onish davri Angliyaga qaraganda ertaroq boshlandi. Angliyada Uyg'onish davri uchqunlari XV asrning oxiri XVI asrning boshlariga to'g'ri kelsa, XVI asrning oxiri va XVII asrning boshlarida o'zining eng yuqori pallasiga chiqa boshladi. Garchi Uyg'onish davri Angliyada kechroq yuz bergan bo'lsa-da, boshqa Yevropa davlatlariga nisbatan Angliyada u juda jadallik bilan rivojlandi. Ichki o'zaro urushlar, dehqonlar noroziligining kuchayishi feodal jamiyatning barham qilinishiga turtki bo'ldi. Ayni damda ishlab chiqarish rivojlanishi bilan birgalikda savdo sotiq hamda hunarmandchilik o'zining yuqori cho'qqisiga ko'tarila boshladi. Qirol Genrix VIII ning Angliyada olib borgan kuchli boshqaruvi natijasida shu davrdan boshlab mamlakat Rim papasiga bo'ysunishni tark etdi. Qirol Angliyada juda ko'p islohotlar o'tkazdi va bu Uyg'onish davrining sezilarli darajada rivojlanishiga yordam berdi. Bu davrda madaniyat, turli xil kashfiyotlar rivojlandi va insonlar ongi, dunyoqarashi va fikrlashi yuqori darajada o'sdi. Taniqli olim Frensis Bekon o'zining ilmiy asoslangan tajribalari orqali ta'lim tarbiyaning hayotimizdagi o'rni yuqori ekanligini ta'kidladi. Bu davrda Angliyada adabiyot va madaniyatning taniqli namoyondalari gumanizm g'oyalarini yuqori ko'tardilar va oddiy mehnatkash aholining qadr-qimmatini va manfaatini himoya qila boshladilar. Angliyada Uyg'onish davri kechroq yuzaga kela boshlagan bo'lsa-da, XVI asrda va XVII asrning boshlarida o'zining yuqori pog'onasiga ko'tariladi. Ayni shu davrda Uilyam shekspir adabiyot sahnasida paydo bo'la boshladi. Shekspirning ijodi XVI asrning oxiri XVII asrning boshlarida o'z cho'qqisiga erishayotgan paytda, Angliyada Uyg'onish davri ham yuqori darajaga ko'tarilayotgan edi. Bu davrda ingliz xalqi o'zlarini chuqur anglagan holda mamlakat birligi uchun kurashga bel bog'lagan, adabiyot va madaniyat sohasida

yangi bir ma'naviy rivojlanishlar boshlangan edi. Ayni shu davrda xalq orasidan chiqqan Uilyam Shekspir o'zining yuqori salohiyati bilan birinchi yirik asarlaridan boshlaboq omma orasida juda tez mashhur bo'la boshlagan. Adib Londondan 1600 chaqirim uzoqlikdagi, 1500 kishi istiqomat qiladigan, qo'ylarni so'yish va sotish hamda teri savdosi markazi bo'lgan Stratford-Eyvonda tug'ilgan. Shekspirning aniq tug'ilgan sanasi noma'lum, biroq uning 1564-yilning 26-aprelida cho'qintirilgani haqida ba'zi ma'lumotlar mavjud. Ma'lumotlarga ko'ra, o'sha davrda cho'qintirish tug'ilgandan bir necha kundan so'ng amalga oshirilgani bois biz adibning aprel oyida tug'ilganini bilishimiz mumkin. Anvar Namozov o'zining maqolalaridan birida Shekspir tug'ilgan vaqti haqida shunday deydi: " Shekspir 1564-yilning aprel oyida tug'ilgani haqiqatga yaqin. Uning 23- aprelda du nyoga kelgani hech qanday tarixiy asosga ega emas. Biroq ajablanarlisi shundaki, u 1616-yilning aynan shu kunda hayotdan ko'z yumgan. Bu avliyo Georgiy, ya'ni Angliya olijanob homiysining bayrami edi, shunday ekan, ulug' ingliz dramaturgining tavallud sanasini yaxshi kun deb hisoblash mumkin." Shekspirning otasi Jon Shekspir shiterfildlik kosib, onasi esa Meri Arden bo'lgan. Ular Xenli-Stritda yashay boshlashgan va oilada sakkiz nafar farzand bo'lgan. Ular: Joan, Margaret, Uilyam, Gilbert, Joan, Enn, Richard va Edmund edi. Adibning otasi Jon Shekspir u tug'ilgunga qadar jun olibsotarligi bilan shug'ullangan va shu soha bo'yacha javobgarlikka tortilganligi sababli oldermen unvoni bekor qilingan. Shekspirning qaryelarda bilim olganligi haqida aniq ma'lumotlar bo'lmasa-da, uylaridan uzoq bo'magan hududdagi bepul maktabda tahsil olgani haqida ayrim ma'lumotlar uchraydi. Bu maktab o'sha davrdagi qirol Eduard VI nomi bilan yuritilgan va qirol maktabni barcha yaxshi adabiyotlar bilan ta'minlash maqsadida qo'shimcha mablag' bilan ta'minlab turgan. Bu yerdagi ta'limning asosiy maqsadi tilni yaxshi o'rganish, lotin tilida turli xil tomoshalarni uyishtirishdan iborat edi. Maktabni tamomlab adibning oliy ta'limda tahsil olgani haqida ma'lumotlar qoldirilmagan. Adib Stratfordda uzoq vaqt yashagan va bu davrda teatr truppalari shaharga eng kami bilan 12 martagacha kelgan. Boy amaldorlar uchun chiqishlar ikki martadan namoyish qilinardi, Shekspir ham tomoshalarni zavq bilan tomosha qilar edi. U truppaning chiqishlari uchun ruxsatnoma tarqatish vazifasini bajarar edi.

Tezlashtirilgan to'y

Shekspir 18 yoshida o'zlarining shaharlariga yaqin joyda joylashgan Temple-Graftonda 26 yoshli Enn Xatatuysga uyulanadi. Ularning yoshlaridagi bu farqlilik nikoh qurish uchun hech qanday huquqiy to'siq bo'lmasligi haqida qizning yaqin qo'shnilari Fulk Sendels hamda Jon Richardson kafolat berishgan. To'y qisqa vaqt ichida shoshilinch holatda bo'lib o'tgan chunki ularning katta farzandi Susanna 1583-yilning 26-mayida, ya'ni to'ylaridan 6 oy o'tar-o'tmas dunyoga kelgan. Ularning egizak farzandlari --- o'g'li Xamnet va qizi Juditlar 1585-yilning 2- fevralida cho'qintirilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, turmushning dastlabki yillarida Uilyam maktab o'qituvchisi

bo'lish orqali yangi oilasini qo'llab-quvvatlagani haqida aytiladi. "Egizaklari tug'ilganidan so'ng va London teatri sahnasidagi ishlari esga olinmaguncha, onasining mulki uchun sudga murojaat qilganidan tashqari, Shekspir hech qanday tarixiy iz qoldirmagan. 1585-1592-yillar orasidagi yetti yilni Shekspirning yo'qotilgan yillari deyish mumkin, chunki bu vaqtda uning qayerda bo'lgani, nima sababdan Stratfordni tark etganini isbotlovchi hech qanday ma'lumot uchramaydi", --- deya xabar berib o'tgan Anvar Namozov. Bu davrlarda oila qurgan erkak universitetda tahsil olishi uchun hech qanday huquqi bo'magan. Bundan tashqari u haqiqiy aktyorlar guruhiga ham rasmiy ravishda qabul qilina olmas edi. Ammo ba'zi yirik kompaniyalar ham bo'lgan va bu kompaniyalarning qat'iy talablari orqali Shekspirda qatnashish imkoniyatini vujudga keltirgan. Ayni shu davrda oilaviy ahvoli, moddiyat tomonlama o'zlariga to'q insonlar jentlmenlar huquqiy holati va gerbiga ega bo'lishni xohlardilar. Shular qatorida Shekspir va uning oilasi ham buning uchun harakat qilishayotgan edi. Uilyamning onasi nasl-nasabi jihatidan gerb olishga huquqi bo'lgan, otasi Jonning ham gerb olishga huquqi bo'lishiga qaramasdan gerb olish uchun gerald palatasiga murojat qilishi mumkin edi, biroq uning moddiy ahvolining yaxshi emasligi bunga katta to'siq bo'lgan. 1596-yili Uilyamning ishlari gullab yashnayotgan bir davrda arznoma bilan murojaat qildi. Garchi gerbga ega bo'ib, unga "huquqsiz emas" deb yozib berilgan bo'lishiga qaramasdan o'sha davrdagi tasvirlarda u qo'llanimganani guvohi bo'lishimiz mumkin. Shekspir pyesalarida ijtimoiy-huquqiy ahvolning yaxshilanishi haqidagi mavzular uchrab turadi. 1596-yili Shekspir oilasi bilan avliyo Yelenada joylashgan Bisholgeyt shahriga ko'chib o'tadilar va shu vaqtdan boshlab uning aktyorlik faoliyatiga debocha boshlanadi. 1598-yili "Every Man in His Humor" nomli Ben Jonson yozgan pyesada aktyorlar ro'yxatidan uning ham ismini toppish mumkin. Shu bilan birgalikda, Jonsonning "Sejanus: His Fall" nomli pyesasi aktyorlari qatoriga ham qo'shilgan. Mana shu yillardan boshlab Shekspirning nomi uning asarlarida muallif sifatida keng tarqala boshlagan. Dramaturglik faoliyati bilan shug'ullanibgina qolmasdan, adib o'zining spektakllarda ham bosh rollarni ijro qila boshlagan. Bunga misol qilib "Gamlet" asaridagi Gamlet otasining arvohi rolini ijro etganini aytishimiz mumkin. Bir muncha vaqt o'tganidan so'ng, Shekspir oilasi va shahri Stratfordni nima sababdan tark etgani haqida aniq ma'lumotlar ma'lum emas. Ehtimol u o'z baxtini topmoqchi bo'lgandir. 1590-yillar atrofida adib mamlakat poytaxtiga keladi va 1592-yili uning birinchi she'ri "Venera va Adonis" dunyo yuzini ko'rgunga qadar u aktyorlik faoliyati orqali kun kechirgan. U, albatta, keyingi yillarda o'z o'rnini topa boshladi va 1594-1598-yillar orasida adibning oltita komediya, beshta tarix, shuningdek, "Romeo va Juletta" fojiasini o'z ichiga olgan katta asari butun London teatri sahnasini butunlay bo'ron bilan qamrab oldi. Umuman olganda, Uilyam uchun baxtli va farovon yillar boshlangan bo'lsa-da, 1596-yilda 11 yoshli o'g'li Hammetning vafot etishi uning shaxsiy hayotiga qattiq zarba berdi. Balki qisman shu zarba tufayli Shekspir shahar

bilan aloqalarini qayta tikladi, Stratforddan New Place deb atalgan katta va ajoyib saroyini sotib olib uni ta'mirlatdi . Uilyam Stratforddagi uyini sotib olishiga qaramasdan ko'p vaqtini Londonda o'tkazar edi.

Uning birinchi pyesasi "Genrix VI" deb nomlangan va shu yillarda ommaga taqdim etilgan. Shekspirning asarlari paydo bo'lib omma orasida shuhrat qozona boshlagach, shu davrda London sahnalarida mustahkam o'rin egallagan Robert Grin boshchiligidagi dramaturglar guruhi tomonidan bir qancha tazyiqlarga uchragan. "Ular Shekspirni o'zlarining patqalamiga tenglashmoqchi bo'lgan qarq'aga qiyos qilishdi. Robert Grin yosh dramaturgni "mahmadona" hisobladi. U Shekspir qalamiga mansub "Genrix IV" pyesasining uchinchi qismidagi "O, ayol terisidagi arslon yuragi!" jumlasini hajviy tarzda "Mug'ombir terisidagi arslon yuragi" deb yozib chiqdi",---deb xabar beradi Anvar Namozov.

1592-1594-yillarda butun mamlakatda vabo kasalligi avjiga chiqqanligi sababli barcha teatrlar yopiladi va bu paytda adib o'zini yozuvchilikka jalb qiladi. U "Richard III" xronikasini, "Xatolar komediyasi", "Qaysarning quyilishi" nomli komediyalarini va "Tit Andronik" nomli ilk tragediyasini hamda "Venera va Adonis" ,"Lukresiya" dostonlarini yozgan. Teatrlar o'z faoliyatini boshlagach, Shekspir Xandson homiyligidagi lord-kamerger truppasiga a'zolikka taklif qilindi, Grin guruhi esa sahnadan sekin-asta yiroqlashdi. Shunday qilib adibning aktyor sifatidagi qirralari ketma-ketlikda namoyon bo'la olishi uchun imkoniyatlar eshigi ochildi.

Yelizaveta I hukmronligining oxirida uyushgan teatr birinchi marta Angliyada paydo bo'ldi. Asrlar davomida sayohatchilar va tomoshabinlar yarmarkalarda, mehmonxonalar hovlilarida va bozor kunlarida spektakl qo'yish an'anasi mavjud edi. Endi doimiy teatrlar, xususan, Londonda paydo bo'la boshladi. Londonning janubiy qirg'og'i atirgul teatri, parda, teatr va globus uchun joy edi. Aslzodalar tez-tez tashrif buyuradigan teatrga borish juda urf edi; haqiqatan ham, angliyalik lord Chamberlen Shekspirning o'yinchilar jamoasining homiysi edi. Kambag'al teatr tomoshabinlari sahna oldidagi do'konlarda turish uchun bir tiyin to'lashar edi, badavlatroq muxlislar esa qopqoq ostida o'tirish uchun yarim tojgacha to'lashardi. 1594-yili Lord Chamberlen sharafiga nomlangan "Lord Chamberlain's Men" teatri ochildi va Uilyam bu teatrga sheriklik asosida xo'jayinlik qila boshladi. Adibning "Romeo va Julyetta" tragediyasi 1595-1596-yillarda yozilgan bo'lsa, ortidan esa "Venetsiyalik savdogar" komediyasi ham dunyo yuzini ko'rdi. Taxminan o'sha davrda u Temzaning janubida joylashgan Banksyaddagi yangi Globus teatrining ham sherigiga aylandi. Bu xavfli, ammo juda muvaffaqiyatli investitsiya bo'lib chiqdi. Globus o'zining raqiblaridan ko'ra kattaroq va yaxshi jihozlangan bo'lib, Shekspir "Genrix V", "Yuliy Sezar", va "Otello" kabi spektakllar bilan to'liq foydalangan ulkan sahnaga ega edi.1599-yili "Yuliy Sezar" tragediyasi va "Bu sizga yoqadimi?" komediyasi yozildi. "Hamlet" asari esa bir yildan so'ng yozildi. Shundan so'ng shonli tragediyalar ketma-ketligi boshlandi va

“Otello”(1604), “Qirol Lir”(1605), “Makbet”(1606) yozildi. “Troil va Kressiada”, “Yaxshi bo’lganida hammasi yaxshi tugaydi” nomli ba’zi asarlarining ohangi mahzunlasha boshladi. “Globus” teatri 1500 nafar tomoshabinni o’ziga sig’dirolgan turli ijtimoiy qatlamdagi insonlar uchun tomoshagoh edi. Dramaturg va aktyorlarning murakkab vazifalardan biri turli xil dunyoqarashga ega bo’lgan tomoshabinlarning diqqatini bir paytda jalb qilish edi. Shekspirning har bir yozgan pyesasi har qanday qatlam odamlarini bir tarzda jam qila olgan va uning asarlari orqali juda ko’p aktyorlar nomi dunyoga tanilgan. Bu davrdagi spektakllar XVI asr oxiri va XVII asr boshlari hayoti haqida ko’p ma’lumot beradi. Bu juda katta siyosiy va ijtimoiy oqimlar davri edi. Bu, ayniqsa, dinga nisbatan og’ir va xavfli davrlar edi. Yelizaveta I protestant qirolchasi bo’lib, o’zini katolik, ispaniyalik Filipp tomonidan yuborilgan fitnalardan va hatto armadadan himoya qilishga majbur bo’lgan. Bu Shekspirning 1590-1613-yillar oralig’ida yozilgan pyesalari uchun murakkab siyosiy va ijtimoiy fon edi. Uning oilasi tashqi tomondan protestant bo’lsa-da, Shekspir katolik bo’lishi mumkin edi. Kler Askitning "Soya o’yini" kitobidagi o’yinlarini tahlil qilish uni Shekspir haqiqatan ham katolik va bundan tashqari o’z asarlarida siyosiy xabarlarini o’z ichiga olgan siyosiy buzg’unchi bo’lgan deb taxmin qilishga olib keladi. Uning pyesalaridan biri "Richard II" 1601-yilgi Esseks qo’zg’olonida rol o’ynagani aniq. 1601-yil 7-fevral, shanba kuni, keksa qirolicha Yelizaveta o’limidan ikki yil to’lganida, Shekspir kompaniyasidan “Globus” teatrida “Richard II” spektaklini ijro etish uchun taklif qilingani haqida Ben Jonson o’z maqolalaridan birida ma’lumot berib o’tgan. Asar Richard II hukmronligining so’nggi ikki yili va uning Genrix IV tomonidan taxtdan ag’darilgani, qamoqqa tashlangan va o’ldirilgani haqida hikoya qiladi. Shekspir "Richard II" ni taxminan 1595-yilda yozgan va nashr etgan, ammo pyesaning birinchi nashrlari, ya’ni parlament sahnasi yoki Richard II taxtdan iste’foga chiqqanini ko’rsatadigan "taxtdan voz kechish epizodi" sahna ko’rinishisiz chop etilgan. Tarixiy jihatdan to’g’ri, o’sha paytda keksa qirolicha va sobiq qirol o’rtasidagi o’xshashliklar tufayli sahnani qo’shish siyosiy jihatdan oqilona emas deb hisoblangan. Qirol Richard Elizabet singari siyosiy jihatdan kuchli yordamlarga tayangan; uning maslahatchilari lord Burli va uning o’g’li Robert Sesil edi. Bundan tashqari, hech bir monarx merosni ta’minlash uchun merosxo’r yetishtirib chiqarmagan. Ehtimol, Elizabet o’zi va Richard II o’rtasidagi siyosiy o’xshashliklar va potentsial oqibatlardan xabardor bo’lgan. U keyinchalik shunday degan: "Men Richard II man, buni bilmaysizmi?"

XVII asrning boshida bu spektakl, albatta, siyosiy buzg’unchilik va hatto xiyonat bo’lmasa ham, provokatsion deb qaralishi mumkin edi. Darhaqiqat, o’sha sanada spektaklni ijro etish talabini Esseks grafi Robert Devereux tarafdorlari berishgan, ular ertasi kuni qo’zg’olon ko’tarib, taxtni egallashni rejalashtirishgan. Uning tarafdorlari Shekspir kompaniyasiga spektaklni ijro etish uchun oddiy stavkadan qirq shilling ko’proq pul to’lashdi va bu jamoatchilikni o’z ishlarining adolatliligiga ishonitirishga va

voqealarni "sahndan davlatga" olib borishga umid qilishdi. 8-fevralda qirolichaning sobiq sevimlisi bo'lgan graf 300 qurolli kishi bilan Londonga yurish qildi, ammo reja muvaffaqiyatsiz tugadi. Xalq qo'zg'olonni qo'llab-quvvatlamadi va qo'zg'olon barbod bo'ldi. Esseks qo'lga olindi va 1601 yil 25-fevralda xiyonat uchun boshi kesildi. Shekspir va uning o'yinchilari o'zlaridan so'ralgan spektaklning ahamiyatini tushundilarmi? Garchi tomoshabinlarning ba'zi a'zolari hibsga olinib, xiyonat uchun qatl etilgan bo'lsa-da, aktyorlarga qarshi hech qanday ayblov qo'yilmagan. Darhaqiqat, kompaniyaga 1601-yil Shrov seshanba kuni - Esseksning qatl etilishi arafasida qirolichaning o'zi uchun Uaytxollda spektaklni ijro etish buyurilgan.

Yelizaveta I hukmronligining so'nggi yillari va 1603-yilda uning vafotidan so'ng o'rniga Shotlandiya qiroli Jeyms I va VI taxtga o'tirdi. Jeyms Shotlandiya qirolichasi Meri va Angliya va Shotlandiya ustidan hukmronlik qilgan birinchi qirol Lord Darning o'g'li edi. Ehtimol, tasodifan, Shekspir o'zining eng katta tragediyalaridan biri, mashhur "Shotlandiya pyesasai" Makbetni 1604-1606 yillar oralig'ida yozganligi hamma tomonidan qabul qilingan. Ikki qadimgi Shotlandiya qirolining bu hikoyasi jodugarlar va g'ayritabiiy voqealar haqidagi g'alati hikoyalar bilan aralashib ketgan; "Tasodifan" qirol Jeyms bundan bir necha yil oldin ruhlari va jodugarlik mavzusida "Daemonologie" nomli kitob yozgan edi. Asarda Makbetning do'sti Banko olijanob va sodiq inson sifatida ham tasvirlangan. Qirol Jeyms Shekspirdan shunchalik ta'sirlanganki, u o'zining shoh homiyligini unga va uning sheriklariga topshirgan. Ular qirolicha Yelizavetadan ilgari olgan maoshining ikki baravarini olgan holda "Qirolning erkaklari"ga aylanishgan. Keyingi yillarda Uilyam asta-sekin Qirol odamlari oldidagi majburiyatlaridan voz kechdi, bu unga Stratfordda Shekspir oilasining boshlig'i sifatidagi o'rnini qayta tiklashga imkon berdi. Ota-onasi bir necha yil oldin vafot etgan bo'lsa-da, uning qizi Suzanna turmushga chiqdi va Uilyamning birinchi nabirasi Elizabet 1608-yilda tug'ilgan. Qolgan kunlarining ko'p qismini Stratfordda o'tkazishi kerak bo'lsa-da, Uilyam o'zining ko'plab biznes manfaatlarini ko'zlash uchun Londonga tashrif buyurishni davom ettirdi. Shekspir bu davrda bir qancha asarlar ham yozishga ulgurgandi. Ular "Antoniy va Kleopatra", "Koriolan", "Afinalik Tina" pyesalari edi. 1610-1612-yillarda "Qish ertagi" va "To'fon" asarlarini yaratdi. Uning birinchi pyesalari 1590-yil boshlaridan boshlangan bo'lsa, oxirgisi 1612-yilga to'g'ri keladi. Shunday qilib Shekspirning ijod qilgan yillari u darajada ko'p bo'lsa-da, juda mazmunli va ma'noli bo'lgan. Adib 20 yil ichida dramaturgiya sohasiga ulkan darajada hissa qo'sha olgan. Uning ilk asarlarida, ayniqsa komediyalarida, o'sha davrda odat bo'lgan makkorlik, ikkiyuzlamachilik mavzularini toppish juda qiyin. Chunki xursandchilik uchun xursandchilikdan, hazil uchun hazildan foydalanib quvnoqlik bilan yozilgan. Adib tanlagan qahramonlarning barchasi serqirra va tajribali, turli xil holatlar uchun yechimlar esa donolik bilan o'ylangan xilma-xil va murakkab. Shekspir o'zi yaratayotgan komediya qahramonlarini doimo nooadtiy qilishga harakat

qilgan, shuningdek ular orqali Renessans davri xislatlarini, ya'ni erkinlik, o'tkir aql, mustaqillikka intilish va hayotni sevish kabilarni ko'rsatib berishga uringan. Shuni aytib o'tish kerakki, Shekspir o'z komediyalarining masxarabozlarga xos xususiyatlarida ham qahramonlar fe'l-atvorining murakkab va realistic bo'lishini ta'minlagan. Bunga misol qilib "Xatolar komediyasi" ni aytishimiz mumkin. Shu kabi asarlarda erkak kishiga xos bo'lgan ba'zi xususiyatlar, ya'ni kuchli va serg'ayratlik, jo'shqinlik, emin-erkin yashash, faol bo'lish kabi xislatlar ayollar misolida aks ettirilishi yaqqol e'tiborga loyiq deb bema'lol aytish mumkin. Juda ko'p filolog va adabiyotshunoslarning tekshiruvlariga ko'ra, adibning pyesalari so'z boyligi juda yuqori, uning lug'ati 12000-15000 so'zni o'z ichiga olganligi haqida xabar berilgan. Pyesa qahramonlarining dialoglari juda ko'p turli xil adabiy san'atlar --- o'xshatish, qochirim, istiora va kinoyalardan foydalanilgan. Anvar Namozov: "Dramaturg o'z pyesalarida XVI asr lirik she'riyatining ko'plab shakllari --- sonet, kanson (milliy kolorit saqlanib yozilgan soda musiqiy asar), epitalama (nikoh to'yi qo'shig'i) va boshqalardan foydalangan",--- deya xabar beradi.

Keyingi yillarda Uilyam asta-sekin ba'zi bir majburiyatlaridan voz kechdi, bu unga Stratfordda Shekspir oilasining boshlig'i lavozimini qayta tiklashga imkon berdi. Ota-onasi bir necha yil oldin vafot etgan bo'lsa-da, uning qizi Syuzanna turmushga chiqdi va Uilyamning birinchi nabirasi Elizabet 1608-yilda tug'ilgan. Qolgan kunlarining ko'p qismini Stratfordda o'tkazish kerak bo'lsa-da, Uilyam o'zining ko'plab biznes manfaatlarini ko'zlash uchun Londonga tashrif buyurishni davom ettirdi. Uilyam 1616-yil 23-aprelda Sent-Jorj kunida Stratforddagi uyida vafot etganida, uning rafiqasi Enn va uning ikki qizi yolg'iz qoldi. Uilyam ikki kundan keyin Stratforddagi Muqaddas Uch Birlik cherkovining kanselijasiga dafn qilindi. Uilyam o'z vasiyatiga ko'ra o'zi yaratgan mulkni o'z avlodlari manfaati uchun daxlsiz saqlashga harakat qilgan. Suzanna va Jon Xollning qizi Elizabet Xoll uning so'nggi avlodi hisoblanadi, afsuski, uning to'g'ridan-to'g'ri liniyasi 1670-yilda nevarasi farzandsiz vafot etganida tugadi. "Bugungi kunda yozuvchining avlodlari yo'q, biroq memuarchi Jon Obri yozib qoldirishiga ko'ra, cho'qintirilgan Uilyam Davenant o'zini Shekspirning o'g'li hisoblagan. Uning onasi sharob ishlab chiqaruvchi bo'lib, bir kuni Oksfordga ketayotib yo'l ustida Londonda Shekspirning uyida bo'lgan ekan." (A.Namozov)

Shekspir yaratgan asarlar har yili dunyo bo'ylab ko'rsatiladigan son-sanoqsiz maktab, havaskor va professional spektakllar orqali davom etmoqda. Ularning bir nechtasi quyida birinchi marta bajarilgan taxminiy sanalari bilan birga keltirilgan.

Darhaqiqat, buyuk nemis shoiri Iohann Volfgang Gyote ta'riflaganidek, "Shekspir bepoyon" --- uning merosi mana to'rt asrdiki dunyo xalqlarini o'ziga rom qilib kelmoqda.(A. Namozov)

Asarlari o'zinikimi?

Stratford-upon-Avonlik qo‘lqopchi va ba‘zan munitsipal siyosatchining o‘g‘li, Uilyam Shekspir kamtarona imkoniyatlardan ko‘tarilib, tarixning eng buyuk yozuvchilaridan biriga, tengsiz shoir va dramaturgga aylanganga o‘xshaydi, uning asarlari 400 yildan ortiq vaqt davomida o‘quvchilarni hayajonga solib keladi. Ammo Shekspir haqiqatan ham o‘z nomiga tegishli asarlarni yozganmi? Zamonaviy tarixchilar uning ba‘zi asarlari qisman boshqalar bilan birga yozilgan bo‘lishi mumkin, deb hisoblashadi. Ammo ba‘zi olimlar va hatto yozuvchi hamkasblar Shekspir o‘zining mashhur sonetlari yoki pyesalaridan birini yozganiga va "Shekspir" aslida haqiqiy muallifning haqiqiy shaxsini yashirish uchun ishlatilgan taxallus ekanligiga shubha bilan qarashadi. Ijtimoiy tabaqa va ta‘lim bilan bog‘liq murakkab muammolar bilan o‘ralgan Shekspirning mualliflik savoli yangi emas, "Avon Bard" kim bo‘lganligi yoki bo‘lmaganligi haqida o‘nlab mumkin bo‘lgan nazariyalar mavjud. Anti-Stratfordchilar, Shekspirni haqiqiy muallif emas deb da‘vo qilganlarga berilgan laqab, o‘z da‘volarining isboti sifatida dalillarning sezilarli darajada etishmasligiga ishora qiladilar. Ularning ta‘kidlashicha, o‘sha davr yozuvlari Shekspirning faqat mahalliy boshlang‘ich maktab ta‘limini olgani, universitetda o‘qimaganligi va shuning uchun Shekspir asarlarida ko‘rsatilgan tillarni, grammatika va keng lug‘atni, taxminan 3000 so‘zni o‘rganmagan bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Ularning ta‘kidlashicha, Shekspirning ikkala otanasini ham savodsiz bo‘lgan va go‘yo uning omon qolgan farzandlari ham bo‘lgan, bu taniqli adabiyotshunos o‘z farzandlarining ta‘limini e‘tiborsiz qoldirishiga shubha uyg‘otadi. Ular, shuningdek, saqlanib qolgan xatlar va biznes hujjatlarining hech biri Shekspirning muallifligi haqida hech qanday ma‘lumot bermasligini, hatto uning hayoti davomida mashhur bo‘lganini ham ta‘kidlamaydilar. Buning o‘rniga, yozma yozuvlar uning investor va ko‘chmas mulk kollektori sifatidagi izlanishlari kabi oddiy tekshiruvlarni batafsil bayon qiladi. Agar Shekspirning dunyoviy donoligi gimnaziya dan keyingi o‘qish va sayohat natijasi bo‘lsa, ular ta‘kidlaydilar ki, uning Angliyani tark etganligi haqidagi dalil qayerda? Nega u vafot etganida ular uchun ommaviy motam tutmadilar? Va nega uning oilasi va do‘stlariga sovg‘alarini sanab o‘tgan vasiyatnomasida katta kutubxona bo‘lishi mumkin bo‘lgan birorta ham kitob yo‘q? Shekspir o‘z pyesalarining haqiqiy muallifi ekanligiga qat‘iy ishonadiganlar uchun Anti-Stratfordchilar shunchaki faktlarga e‘tibor bermaslikni afzal ko‘rishadi. Shekspirning bir qancha zamondoshlari, jumladan Kristofer Marlo va Ben Jonson ham xuddi shunday kamtarona oilalardan chiqqan. Shekspirning hayoti davomida uning taxallusi sifatida harakat qilgani haqida hech qanday jamoatchilik da‘volari bo‘lmagan. Darhaqiqat, spektakllarning muallifligini aniqlash uchun mas‘ul bo‘lgan Tudor rasmiylari Shekspir, Jonson va boshqalarga bir nechta asarlarni, shu jumladan uning o‘yinlarini ijro etgan aktyorlarga, vafotidan keyingi yillarda unga hurmat bajo keltirgan va hatto asarlarini nashr etishda yordam bergan.

Bu noaniqliklar qanchalik chigal bo'lmasin, adabiyot ixlosmandlari va kitobxonlari uchun Uilyam Shekspir nomi va uning bebaho ijodi ulkan meros hisoblaniladi. Uning qanchadan qancha shoh asarlari asrlar o'tsa ham butun dunyo kitobxonlarini hayratda qoldirib kelmoqda. Buyuk adibning qalamiga mansub barcha asarlar kelgusi avlod uchun ham yuksak ijod namunasi bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Namozov. Uilyam Shekspir: serqirra ijod va mashaqqatli hayot.-T.:Jahon adabiyoti va madaniyati,2015.
2. Uilyam Shekspir. Saylanma. Birinchi jild. Ingliz tilidan Jamol Kamol tarjimasini. -- -Toshkent: Fan,2007.
3. <https://kh-davron.uz>
4. <https://saviya.uz>
5. <https://n.ziyouz.com>